

## **AİLE VE ÇEVRESEL ETKİLERİN ÇOCUĞUN BİLİŞSEL, ZİHİNSEL VE ÇİZGİSEL GELİŞİMİNE YANSIMALARI (MALATYA NENE HATUN ANAOKULU ÖRNEĞİ)**

*Yrd. Doç. Dr. Yüksel GÖĞEBAKAN*

Yeni doğan çocuğun baş etmesi gereken en önemli problem yaşadığı dünyayı öğrenmesi, anlamasıdır. Bu problem yetişkinlere kolay görünebilir. Yetişkin dünyanın kapsamı hakkında ayrıntılı bilgi edinmiştir. Çocuk dünyanın kapsamında olan sayısız şeyi öğrenmekle karşı karşıyadır.

Bireyin, çevresindeki dünyayı anlamasını ve öğrenmesini sağlayan aktif zihinsel faaliyetlerde gelişime bilişsel gelişim adı verilmektedir. Bilişsel gelişim; bebeklikten yetişkinliğe kadar bireyin çevreyi, dünyayı anlama, düşünme yollarının daha kompleks ve etkili hale gelme sürecidir. Piaget, bilişsel gelişimi dört temel evreye ayırmıştır. Bunlar sırasıyla; duyuşsal motor, işlem öncesi, somut işlemler, soyut işlemler dönemleridir. Piaget'e göre çocuk bir dönemde kazanması gereken tüm şema ailesine sahip olup gerekli biliş yapılarını oluşturduğunda o dönemdeki gelişimini tamamlamaktadır. Piaget tüm çocukların bu gelişim aşamalarını sırasıyla geçirmesi gerektiğine inanmaktadır. Bir gelişim dönemini atlayarak diğerine geçemez. Ancak çocukların gelişim dönemlerine girme ve tamamlama yaşları birbirinden farklılık gösterebilir.

Biz bu çalışmada 6 yaş çocuklarının resimlerini incelediğimiz için Piaget'in işlem öncesi dönemini ele almakla yetineceğiz.

Piaget İşlem öncesi dönemi ikiye ayrılmaktadır.

- a) Sembolik dönem ya da kavram öncesi dönem (2-4 yaş)
- b) Sezgisel dönem (4-7 yaş)dır.

Sezgisel Dönem

4-7 yaş arası kapsar. Çocuklar bu dönemde, mantık kurallarına uygun düşünme yerine, sezgilerine dayalı olarak akıl yürütürler ve problemleri sezgileriyle çözmeye çalışırlar. Dil, hızla gelişmekte, yaşantılar yoluyla kazanılan davranışların sembolleştirilmesine yardım etmektedir.

Bu dönemde çocuklar, henüz üst düzeyde sınıflama yapamazlar. Örneğin; nesnelere biçimlerine ya da renklerine göre sınıflayabilirler. Fakat ilişkilerini tam olarak farkında değildirler. Ayrıca bütün ve parça arasındaki ilişkileri kuramazlar. Örneğin; sınıftaki erkekler mi çok, kızlar mı, sorusuna eğer erkek sayısı çok ise erkekler diyebilirler. Daha sonra, sınıftaki bütün öğrenciler mi çok, erkekler mi? Diye sorulduğunda da erkekler çok cevabını verebilirler.

Korunum henüz gelişmemiştir. Korunum herhangi bir nesne ya da nesne grubunun fiziksel biçimi ya da mekândaki konumu değiştiğinde, nesnelere miktar, sayı, alan, hacim vb. özelliklerinin değişmeyeceği ilkesidir.

Çocuklar bu dönemde, nesnenin dikkat çekici özelliklerine odaklanmakta diğer özelliklerini gözden kaçırmaktadır. Korunumun kazanılmamasında bu özellikleri etkili olmaktadır. Örneğin; eşit miktarda dolu olan iki süt bardağından birini, ince uzun bir bardağa, diğerini geniş bir bardağa çocuğun gözünün önünde boşaltalım. İnce uzun bardaktaki süt daha yüksek görüldüğünden çocuk, o bardaktaki sütün daha çok olduğunu söyleyecektir. İki eşit miktardaki çikolata kalıbından birisini parçaladığımızda, çocuk gözü önündeki parçalara ayrılmış olan kalıbı daha çok görecektir.

İşlem öncesi dönemin önemli özelliklerinden birisi de, çocuklar işlemleri tersine çeviremezler. Piaget'e göre, tersine çevirme, düşünmenin önemli bir yönüdür ve korunumun başlangıç noktasıdır. Örneğin;  $6+8=14$  o halde  $14-6=8$  işlemini yetişkinler kolaylıkla yapabilir; ancak işlem öncesi dönemdeki çocuklar, bunu tersine çevirme işlemini yapamazlar. Eğer tersine çevirme işlemini işlem öncesi dönemdeki çocuklar yapabilselerdi, sütün ince uzun bardağa boşaltılmasıyla miktarın değişmeyeceğini de kolayca anlayabileceklerdi. İşte bu zihinsel dönüştürme sürecine işlemler adı verilmektedir.

İşlem öncesi dönemde çocuğun düşünmesi, fiziksel etkinliğe ve nesnelere dikkati çeken görünüşüne bağlı olduğundan doğru mantık yürütemezler, işlem yapamazlar.

Sonuç olarak, bu yaşlardaki, çocuklar duyumlarla elde edilen ötesine geçemezler. Yani nesnenin korunumunu kazanmamışlardır. Ancak bu dönemin sonlarına doğru, somut nesnelere küçük sayıları toplayabilir ve çıkartabilirler.

Son yıllarda yapılan araştırmalar, Piaget'nin ortaya koyduğu bazı özelliklerin daha erken yaşlarda öğretilbildiğini göstermektedir. Örneğin; uygun etkinlikler düzenlenerek ve basit bir dil kullanılarak çocuklara korunumun öğretilbildiği gözlenmiştir. Ayrıca, Piaget'nin işlem öncesi çocuğun ben merkezli olduğu görüşü de yeniden değerlendirilmektedir. Çünkü son yapılan araştırmalar, bu yaştaki çocukların da basit konuları, başkalarının görüşü açısından düşünülebildiğini göstermiştir. Örneğin; anne, çocuğa hasta olduğunu söyleyip yattığında, çocuğun, annenin üstüne battaniye örttüğünü, daha sessiz oynadığı, ilaç verdiği gözlenmektedir. İşlem öncesi dönemin sonuna doğru, çocukların ben merkezli davranışlarda azalma olduğu görülmektedir.

Çocukların 4 ve 7 yaş arasındaki döneme, çocuğun çizgisel gelişimi açısından, Şema Öncesi Dönem denilmektedir.

Bu dönem resimleri, yalnızca çocuk için değil, aynı zamanda ana-baba ve öğretmen için de önemlidir; çünkü böylelikle, ellerinde, çocuğun düşünme sürecinin somut bir kaydı bulunur. Genelde, dört yaş civarında, çocuklar oldukça tanınabilecek biçimler çizmeye başlar. Bununla birlikte, kesin olarak bunların ne olduğunu söylemek oldukça zordur. Ancak beş yaşlarında, insanlar, evler ya da ağaçlar tanınmaya başlanır; çocuk altı yaşına geldiğinde de biçimler ve şekiller konulu olmaya başlar. Yapılmakta olan resmin türünü belirleyecek türlü öğeler ortaya çıkar.

Bu ön operasyonel dönemdeki çocukta görüş büyük ölçüde öznel; duyguların egemenliğindedir; (fantezi ) hayallerle doludur. Bu görüş kültürel ve mantıksal kısıtlamalarla biçimlendirilmemiştir. Bunun sonucu olarak insan figürü çizimleri tipik olarak şematiktir ve resmi yapanın temel olarak gördüğü şeye indirgenmiştir. Vücut oranları gerçek dışıdır; önemli sayılan şey / şeyler oransız bir biçimde büyük ve çizgisel perspektif hiç dikkate alınmaksızın ifade edilmiştir.

Bu dönemde dairesel ve uzunlamasına çizgilerin biçimlenmeye başladığı görülür. 5 –6 yaşlarında çocuk kendi duygu ve düşüncelerini ortaya koyacak girişimlerde bulunur. En sevdiği konu, insan figürüdür.

Beş yaş çocuklarının çoğunluğu bir kafa ve bir gövde çizerler. Kafada gözler, bir burun ve bir ağız olur, kollar ve bacaklar ise artık gövdeden çıkar. Genellikle yüzler önden görünümüleriyle çizilirler, ifadesizdirler. Baş ve baştan çıkan bacaklar ve eller parmaklı ya da parmaksızın olarak çizilebileceği gibi, gövde kısmına önem verildiğinde, bu kısmında abartılarak çizildiği görülür.

İlerleyen her yaşla boyun, parmaklar, kulaklar ve gözbebekleri gibi özellikler eklenir. Tek boyutlu olan yüz, iki boyutluluk özelliğine sahip olur ve gövdenin çeşitli kısımları arasındaki oran değişir. Örneğin 5 yaşındaki bir çocuk daha büyük bir çocuğa oranla genellikle daha büyük bir kafa çizer. Yaş ile birlikte kalem kontrolü de gelişir ve bu gelişim çizim kalitesini de etkiler.

İnsan resminin yanı sıra çocuk, yakın çevresinde ilişkide olduğu çok sayıda objeyi çizmeye başlar. Bu objeler kağıt üzerinde gelişigüzel yer alırlar. Bu ilk sunuş girişimlerinde anne ve babaların fırsat hazırlamalarının önemli bir yeri vardır. Şema öncesi dönemdeki çocuklar genellikle yaptıkları resimleri göstermek ve açıklamak arzusundadırlar. Bu evrede çocuklar kişilik ve gelişimlerinin özelliklerini vurgulayan türde resimlerini açıklamaya çalışırlar. Çocukla sağlıklı bir iletişim kuran ve onu iyi gözlemleyen bir yetişkin, çocuğun düşünceleri, ilgileri ve faaliyetlerinin anlamı hakkında pek çok şey öğrenebilir. Bu yaştaki bir çocuğun, bir özelliği de bir nesneyi kopya etmek istememesidir.

5 yaşındaki çocukların çoğunluğu amaçlı resim yaparlar. Bu çocuklar neyin resmini yapmak istediklerini önceden bilirler.

Çocuk 6 yaşına yaklaştıkça resimlerindeki oranlar daha gerçekçi olmaya başlar. Mekân içinde nesnelere yerleştirmesinde de bir ilerleme göze çarpar. Ayrıntılar çoğalır, sayfanın orasına burasına dağıttığı figür ya da öğeler bir merkez çevresinde toplanmaya başlar ya da yer çizgisi dediğimiz alttaki çizgi üzerine daha anlamlı biçimde dizilir.

Bugün çizdiği insan figürü ile ertesi gün çizeceği insan figürü birbirinden ayrıdır. Doğal olarak, bu yalnızca insan figürü için değil, aynı zamanda ev ve ağaç figürleri için de geçerlidir.

Çocuk, aynı anda görülmesi mümkün olmayan çeşitli manzaraları betimlemek için ilginç bir yöntem kullanır. Bir objenin içinde veya arkasında bulunan ve görünmemesi gereken şeyleri sanki görüyormuş gibi çizer. Bir evi önden çizerken aynı zamanda içine insanları da oturtur. Böylece evi saydamlaştırır. Saydam yâd a röntgen çizim denen

şeffaf resim ortaya çıkar; bu, Luquet'nin zihinsel gerçekçilik ( entelektüel realizm ) diye tanımladığı evrenin belirleyici bir niteliğidir.

Freeman iki tür röntgen resmi arasında ayırım gözetmiştir. Birinci türde, çizimlerde gerçek dünyada hiçbir zaman görünür olmayan bir şey resmedilir (örneğin anne rahminde bir bebek, ya da örümceğin midesinde bir sinek). Bu tür çizimde açıkça bellidir ki, çocuk çizdiği nesnenin normalde gözlerden saklı olan içeriğini göstermek istemektedir. Bu tür saydam resimde daha yakın bir nesnenin arkasında saklı olan bir şey resimde gösterilmez. İkinci tür saydam resimde ise bu yaştaki çocuklar örneğin ata binmiş bir adamı, normal olarak atın öbür tarafında kalan ayağını da atın bedeni içinden görecek şekilde çizerler.

Çocuk bir sözcüğün söylenişini başardığında o sözcüğü 10-20 kez tekrarlar. Resimde de aynı olgu görülür. Çocuk çizme yeteneğini elde ettiği objeleri yan yana getirir (insan, araba, kuş vb...). Özellikle büyük bir kağıda çiziyorsa, kağıdı tamamıyla doldurmak ister ve bu objelerden yararlanır.

İlk renk kullanımlarında üç ana renkle, kırmızı, sarı ve maviyle yetinir. 5 yaşındaki çocuk artık siyah, beyaz, turuncu, yeşil, mavi gibi renkleri de ister

Bu yaşta yapılan figür ve boyamalarda, bir nesneyi boyamak için seçilen renk ile canlandırılan nesne arasında ilişki yoktur. Hangi renkler çocuğun hoşuna gidiyorsa o rengi kullanır. Örneğin yaptığı insan resmi kırmızı, mavi, yeşil ya da sarı olabilir. Renkli tren resimlerinde, genellikle dekoratif amaçla lokomotif inanılmaz bir şekilde alacalı bulacalı boyanır. Bu örneklerden birinde; lokomotif gövdesi yeşil, kazan ve duman protokol rengi, makinistin durduğu yer mor, kömür vagonu mavidir.

Hayvan resimlerinde genellikle dekoratif renklendirmenin seçildiği görülür. Bir kız çocuğunun resimlerini incelediğimizde: 7;6 yaşındayken mavi koyunlarla dolu bir ağıl, mor bir köpek, yeşilimsi sarı tavuk; 8 yaşındayken yeşilbaşlı, kırmızı gövdeli, mavi kuyruk, kanat ve gagalı, sarı ayaklı bir kuş;8;5 yaşındayken gövdesi koyu yeşil, kanatları açık yeşil, kuyruğu kahverengi bir kuş figürüne ettiğini gördük.

Renklendirmede realist yaklaşım, çocuğun objelerin niteliklerine uygun olan renkleri gerçekçi bir biçimde kullanma eğilimidir. Bitkilerde, hayvanların tersine, realist renklendirme uygulanır. Örneğin; gövdesi kahverengi, dalları yeşil boyanmış ağaçlar.

Bu dönem çocuğu kavramlarını bağımsız bir şekilde sunmaya çalışır. Örneğin o bir ağız ya da burun nasıl yapılıp diye sormaz. Hiç duraksamadan kendi başına bildiği gibi hareket eder. Çocuk gurup içinde, her ne kadar başkalarının ne yaptığı ile ilgilenirse de etki altında kalmaz. Sadece belli bir güdü (motiv) söz konusu olduğunda değil, her zaman, içinden geldiği gibi, boyar çizer veya malzemeleri kullanır.

Bir resimde sunulan bilgi üç faktörden etkilenmektedir: Çocukların resmin konusu hakkındaki bilgileri, onların bu bilginin hangi yönlerinin sunulmaya değer olduğuna ilişkin yorumları ve bu bilgiyi yansıtabilecek bir resim yapma kapasiteleri. Geçmişte bu son iki faktörün önemi ihmal edilmekteydi. Pek çok geleneksel kuramsal yaklaşım ( Luquet, Piaget ve Inhelder, Harris ) çocukların çizimlerinin onların kavramsal ve zihinsel gelişimlerini yansıttığını öne sürmüştü. Hâlbuki çocuklar çoğunlukla resimlerinin yansıttığından çok daha fazlasını bilmektedirler.

Örneğin Gardner, 6 yaşındaki kızının insan resmi çizerken nasıl kolları gövdenin ortasının dışına yatay biçimde yerleştirdiğini aktarır. Konuşma sırasında aslında kolların omuzdan çıktığını bildiğini söylemiş ve öyle yapması istendiğinde kolları doğru biçimde yerleştirebilmiştir. Ancak sonraki resimlerde yine kolları gövdenin ortasından dışına gelecek şekilde çizdiği eski seçimine dönmüş ve kolları bu şekilde çizmeyi daha çok sevdiğini söylemiştir! Kısaca yeni çalışmalar "zihinsel gerçekçilik" basamağındaki küçük çocukların daha önceki çalışmalarda kabul edilenlerden çok daha fazlasını sunma kapasitesinde olduğunu göstermiştir.

Genelde küçük çocukların canlı renklerden hoşlandıkları, daha ileri yaşlarda ise çizgiyi daha çok sevdikleri gözlenmektedir.

Öte yandan çocukların yalın renkleri yan yana koymalarını, onlarda renk uyumu duygusunun olmadığını öne sürerlerdedir.

Çocukların renk evrimine ilgi duydukları konusunda kuşku yoktur. Ancak her renge aynı derecede ilgi duydukları söylenemez. 5-8 yaş çocukları arasında yapılan bir incelemede erguvan rengi, kırmızı ve sarı, deniz mavisi ilk sırayı alırlar. Siyah, beyaz, gri ve koyu kahverenginin daha itici bulunduğu saptanmıştır. 9-10 yaş çocuklarında ise kırmızı, pur pur ve yeşilimsi mavi ilgi çekerken, gri, koyu kahverengi, açık yeşil ve açık maviye karşı çocukların ilgisiz kaldığı gözlenmiştir.

Psikolog ve pedagoglar, çocuğun kişiliği hakkında kendilerine önemli ipuçları veren resme, sık sık başvururlar. Çocuktan bazen kendi ailesinin bazen de başka bir ailenin resmini çizmesini isterler. Çocuk, başka bir aile deneyimi olmadığı için, zaten kendi ailesini çizecektir.

Aile resimlerinin analizi, şekli ve içeriğe göre yapılır. Şekil, renk, çizgi, resmin yerleştirilme biçimini kapsar, çocuğun yaptığı tüm resimlerde bulunur ve kişiliğinin genel özelliklerini belirler. Aile resimlerinin özelliği, içeriğinden kaynaklanır.

Uyumlu bir aile resminde üyeler, ya toplu halde bir iş yapıyor, ya da el-ele tutuşmuş olarak gösterilir. Resimde iki veya daha çok kişinin yan yana durması, ya gerçek bir yakınlığı, ya da resmi çizen çocuk tarafından istenen bir yakınlığı belirler.

Çocuk kendini en çok kimin yanında rahat hissediyorsa, onun yanında çizer. Bu en çok sevdiği kişi de olabilir. Eğer çocuk, ailesinin kardeşini kendisinden daha fazla sevdiğine inanıyorsa, kardeşini annesiyle babasının ortasında çizer, kendisini gruptan uzakta olduğunu, (baba denizci olabilir) veya sevgi yetersizliğini belirler. Çocuk kendisini aile içinde yalnız hissediyor veya ailesini sevmediğini düşünüyorsa bunun farklı biçimlerde tüm üyeleri ve kendisini açığa vurur. Ya herkesi ayrı ayrı odalarda çizer, ya da tüm üyeler enine, boyuna çizgiler, ağaçlar, parmaklıklarla birbirinden ayırır. Anne ve baba genellikle yan yana çizilir. Bu durumda ya gerçek bir beraberliği yansıtıyordur, ya da çocuk ayrı yaşayan anne ve babasını bir arada görmek istiyordur.

Anne ve babası ayrı olmadığı halde, çocuk onları bir arada çizmiyorsa, bu onların geçinememesine işaretidir. Ya çocuk aile kavgalarından bıkmış, bilinçsizce onların ayrılmasını istiyordur, ya da anne ve babasının birbirlerini yeterince sevmediğine inanıyordur.

Aile resimlerinin çoğunda bir kişi herkesten çok önemlidir. Bu kişinin, çocuğun duygusal yaşamında önemli bir yeri vardır. Ya onu çok seviyor, ona benzemek istiyor, ya da ona kızıyor, ondan korkuyordur. Çocuk ilk önce bu kişiyi çizmeye başlar, çünkü ilk aklına gelen odur. Yeri de ya en sol uçta ya da ortadadır. Bu orta kelimesi iki anlama gelir. Aile üyelerinden oluşan grubun ortası veya kâğıdın tam ortası. Örneğin tüm aile üyeleri, kendisinden çok sevildiğini sandığı küçük kardeşine dönük olarak çizilir. Bu kişi diğerlerinden daha büyük çizilir ve çocuğun duygusal gerçekliğini ortaya koyar. Ailenin en detaylı ve özenli çizilmiş üyesidir. Tüm aksesuarları tamamdır (pipo, baston, yüzük ve kolye gibi). Üstelik diğerleri hareketsiz dururken o hareket halinde olabilir, profilden çizilebilir.

Kişinin önemi tekrarlarla da belirtilebilir. Örneğin babasının dayak ve azarlamalarından ürkmüş bir çocuk, babasına elinde silah gibi bir aletle, aynı resimde üç ayrı yerde çizmiş. Çocuk için bu korkunç baba, bir türlü kurtulamadığı bir saplantı haline gelmiş onun kişiliğinin ağırlığı, çocuğun ondan başka bir şey düşünmesini engellemiş. Bir “aile resminde” en büyük ve en özenle çizilen kişi, çocuk için en önemli olan ve ilk aklına gelen kişidir.

Unutulan Kişi: Ailenin üyelerinden birinin “aile resmi” içine sokulmaması, çocuğun bilinçsiz veya bilinçli olarak bu kişiyi istemediği anlamına gelir. Bu kişi genellikle resmi çizen çocuğun kardeşi olur. Çünkü çocukların çoğu, belli dönemlerde kardeşlerini kıskanırlar. Bazen çocuk kendisini resme sokmaz. Bu tutum, nedeni ne olursa olsun, çocuk aile içinde kendisini mutsuz hissettiği kendi kişiliğinden hoşnut olmadığı, özellikle cinsiyet veya yaşının değişmesini istediği durumlarda ortaya çıkar.

Önemsiz Kişi: Aile içinde önem verilmeyen kişi, diğerlerinde küçük ve uzakta çizilir. Çocuk en son onu çizer, çünkü son aklına gelen kişidir. Genellikle hareketsiz ve uyuyor gibidir. Çocuk bu kişiye önem vermediğini resmini çizdiği halde sonradan silerek de belli edebilir. Silme işlemi, bir iç çatışmanın belirtisi de olabilir. Çocuk kendisine suçluluk duygusu veren şeyi siler. Örneğin küçük bir erkek çocuk, çok önemli ve güçlü bulduğu babasının genellikle merdivenin üstünde çizer. Annesi aşağıda, çamaşır ipinin yanındadır. Küçük çocuk çelişki içindedir. Kendisini önce erkek olarak, merdivenin üstüne, babasının yanına yerleştirir, sonra bu cüretinden ürüp siler, merdivenin altına, annesinin yakınında bir yere çizer. Davranış bozukluklarının, genellikle aşağılık duygusundan kaynaklandığının bilinmesi gerekir. Fazla duyarlılık, zihinsel gelişmeleri sınırlandırır. Zihinsel gelişmelerdeki gecikme, aşağılık duygusundan kaynaklanan duygusal çöküntülerle önemli boyutlara ulaşabilir.

Fazladan ilave edilen kişi: Fazladan ilave edilen kişi, aileden biri değildir. Çocuk gene de onu “aile resmi içine sokar.” Bu kişi bir erkek, bir kadın, bir bebek hatta bir hayvan olabilir. Onun sayesinde çocuk, gerçekleştirmediği, buna cesaret bile edemediği bir düşü açığa çıkarmış olur. Bu kişi sevgi dolu bir yetişkin, annesinin kollarında uyuyan mutlu bir bebek olabilir. Kendi içinde sakladığı endişe ve saplantılardan arınmış, tamamen hayal ürünü bir ikiz kardeş de olabilir. Bu ikiz kardeş, aslında çocuğun kendisidir. Ama resimde gerçek kişiliğiyle değil, olmak istediği biçimde yer almıştır. İlave edilen hayvanın rahatlatıcı özelliği vardır. Çocuk açıklayamadığı tüm

duygularını bu hayvanla paylaşabilir. Örneğin küçük bir erkek çocuk şöyle bir aile tablosu çiziyor: babası top oynuyor, annesi de yanındaki bir köpeğe gülümsüyor. Bu resimde köpek resmi çizen çocuğun kendisidir. Çocuk kendisini annesinin yanında çizseydi, duygularını açığa vurmuş olacaktı. Köpeğin ardına saklanarak, annesiyle yalnız olmak istediğini açıklamak zorunda kalmadan, düşünüyü gerçekleştirmiş oldu. Çocukların açığa vurmak istemedikleri duygu ve isteklerini, hayvan şekilleri ardına gizlemeleri çok görülen bir olaydır. Örneğin “aile resmi” çizmeye kesinlikle yanaşmayan küçük bir kız, ailenin tüm üyelerini sembolize eden, muhteşem bir “yılan ailesi” resmi çizmiştir.

Bu araştırma Malatya Nene Hatun Ana Okulu öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışmadır. Okulda 11 derslikte 256 öğrenci eğitim ve öğretim görmektedir. Ancak bu çalışma kapsamında bir sınıf içerisinde bulunan on yedi öğrenci ele alınmıştır. İlk etapta hazırlanan anket sorularıyla öğrenciler hakkında genel bir bilgi edinilmiştir. Bu bilgiler ders öğretmeninden alınmıştır. Ayrıca resimlerin analizi sırasında öğrencilerden de yararlanılmıştır. Çalışma kapsamında öğrencilerden “Akşam Yemeğinde Ailem” konulu bir resim yapmaları istenmiştir. Bu istenirken de öğrencilere kısa bir açıklama yapılmıştır. Açıklama kapsamında öğrencilerin yönlendirilmelerine gidilmemiş, bilakis herkesin aklına gelen şeyleri çizmeleri istenmiştir. Öğrenciler tarafından resimler çizildikten sonra iki tane soru sorulmuş ve öğrenciler tarafından bu soruların cevaplanması istenmiştir.

Öğrencilere sorulan sorular:

## **KİMLİK BİLGİLERİ**

Öğrencinin

Okuduğu Okul:

Yaşı:

Cinsiyeti:                      Kız                       Erkek:

Anne Mesleği:

Baba Mesleği:

Anne-Baba Birlikte Yaşıyor:                     

Anne-Baba Ayrı Yaşıyor:                     

Anne:                      Sağ                       Ölü

Baba:                      Sağ                       Ölü

**KONU:** Akşam Yemeğinde Ailem

1. Akşam yemeğinde kimlerin seninle yemek yemesini istersin, neden?

2. Aksam yemeğini nerede yemek istersin, neden?

ARAŞTIRMA KAPSAMINDAKİ TOPLAM ÖĞRENCİ SAYISI:17

KIZ ÖĞRENCİ: 9

ERKEK ÖĞRENCİ: 8

ÖĞRENCİLERİN TAMAMI 6 YAŞ GRUBUNA AİT

ÖĞRENCİLERİN TAMAMININ ANNE VE BABASI SAĞ

ÖĞRENCİLERİN 16 TANESİNİN ANNE VE BABASI BERABER YAŞIYOR

ÖĞRENCİLERİN 1 TANESİNİN ANNE VE BABASI AYRI YAŞIYOR

9 ÇOCUĞUN ANNESİ EV HANIMI

8 ÇOCUĞUN ANNESİ DEVLET KURUMUNDA ÇALIŞIYOR

ÇALIŞAN ANNELERİN

4 TANESİ HEMŞİRE

3 TANESİ ÖĞRETMEN

1 TANESİ RÖNTGEN TEKNİSYENİ

ÇOCUKLARIN BABA MESLEKLERİ

12 TANESİ DEVLET MEMURU

1 TANESİ TEMİZLİK İŞÇİSİ

2 TANESİ ESNAF

1 TANESİ SERBEST ÇALIŞIYOR

1 TANESİ AVUKAT

DEVLET MEMURU OLANLARDAN

5 TANESİ ÖĞRETMEN

2 TANESİ MEMUR

1 TANESİ ASTSUBAY

1 TANESİ RÖNTGEN TEKNİSYENİ

2 TANESİ DOKTOR

1 TANESİ POLİS MEMURU

Çalışma yapılırken iki tür gruplamaya gidilmiştir. Bunlardan bir tanesi anne ve babası beraber yaşayan, diğeri ise anne ve babası ayrı yaşayan yani sorunlu ailelere ait çocuk gruplarıdır. Ancak anne ve babası beraber yaşayan çocukların resimleri de farklılıklarına göre ele alınmıştır.

Yapılan araştırmada “Akşam yemeğini kiminle yemek istersin, neden” sorusuna öğrencilerin büyük bir çoğunluğu ilk etapta annem, babam, cevabını vermiştir. Ancak kardeşleri olan çocuklar kardeşlerini ilk aşamada dâhil etmemişlerdir. Kendilerine kardeşin yok mu gibi sorular yöneltildikten sonra kardeşlerini dâhil etmişlerdir. Çocuklardan iki tanesi kiminle yemek istersin sorusuna ailesini söylememiştir. Bu çocuklar babaanneleri ile yemek istediklerini belirtmişlerdir. Bu cevabı veren çocuklardan bir tanesinin annesi hemşire diğerinin ise annesi ev hanımıdır. Neden sorusuna ise onları çok sevdiğini söylemişlerdir. Öğrencilerden dokuz tanesi “akşam yemeğini nerede yemek istersin, neden” sorusuna evde yemek istediklerini, sekiz tanesi ise dışarıda(lokantada)yemek istediğini belirtmiştir. Evde yemek isteyen çocuklar neden sorusuna “annem ve babamla olmak” için cevabını vermişlerdir. Çocuklardan annesi ev hanımı ve babası esnaf olan çocuk” babasının her zaman dışarıda yemek yediğini, onun için dışarıda yemek istemediğini ve babasının da kendileriyle yemesi için evde yemek istediğini belirtmiştir.

Annesi ev hanımı babası temizlik işçisi olan çocuk ise dışarıda yemek istemediğini çünkü dışarıda yer ise hasta olacağını ve doktora gidip iğne vurulacağını söylemiş ve iğne vurulmamak için dışarıda yemek istemediğini belirtmiştir. Ayrıca dışarının pahalı olduğunu ve evin daha ucuz olduğunu ilave etmiştir.

Anne ve babası ayrı yaşayan ve annesinin yanında kalan çocuk akşam yemeğinde anne ve babası ile birlikte olmak istediğini belirtmiştir. Neden sorusuna ise onları çok sevdiğini söylemiştir. Ancak babasının kendilerini hiç sevmediğini de ilave etmiştir. Aynı çocuk akşam yemeğini nerede yemek istersin, neden sorusuna ise, evde yemek istediğini söylemiştir. Çünkü dışarıda yemeyi sevmediğini ve evde yer ise babasının da kendileriyle olacağını belirtmiştir.

Evde yemek isteyen dokuz çocuktan altı tanesinin annesi ev hanımı, diğeri üçünden iki tanesi öğretmen diğeri ise röntgen teknisyenidir. Bu çocuklardan bir tanesinin babası avukat, iki tanesinininki esnaf, iki tanesinininki öğretmen, biri polis, biri röntgen teknisyeni, biri doktor ve bir tanesi de temizlik işçisidir.

## RESİMLERİN ÇÖZÜMLENMESİ

Ele alınan 17 resimden 15 tanesinde çocuklar resimde insan figürü kullanmışlardır. Bu işlenen figürler anne, baba, ağabeyi, kardeş, çocuğun kendisi ve bazı resimlerde de diğeri bazı akrabalar gelmektedir. Ancak resimlerin iki tanesinde hiç insan figürü kullanılmamıştır. Bunlardan bir tanesi annesi ev hanımı ve babası memur olan çocuktur. Bu çocuk resim kağıdının yaklaşık olarak ortasına yeşil çizgili bir kare çizmiş ve bu kare görüntüsünün bir cephesine de sandalye ya da koltuk olduğu tahmin edilen beş tane nesne çizmiştir. Resmin çok büyük bir kısmı(yaklaşık 1/12) boş bırakılmıştır. Öğretmeni ile yapılan görüşmede çocuğun 4 yaşında bir kalça ameliyatı geçirdiği ve çocuğun psiko-motor davranışlarının da genel anlamda problemlili olduğu tespit edilmiştir. Aynı resimde çocuğun çizgisel gelişiminin de olması gereken noktanın çok gerisinde olduğunu görmek mümkündür. (Resim 1)



Resim 1

Diğer insan figürlerinin kullanılmadığı resim ise annesi hemşire ve babası astsubay olan bir çocuk tarafından çizilmiştir. Çocuk resim alanı içerisinde hiç insan figürü kullanmamış çeşitli harf ve rakamlarla birlikte dairesel ve dikdörtgeni karalamalar kullanmıştır. Yapmış olduğu bu karalamalarda hakim olarak sıcak renkleri kullanmıştır. Sarı, turuncu, kırmızı v.s. çok az olarak da mavi, kahverengi, yeşil ve siyah renk kullanılmıştır. (Resim 2)



Resim 2

Resimler içerisinde diğer resimlerden ayrılan bir resim de annesi ev hanımı ve babası serbest çalışan çocuğun çizmiş olduğu resimdir. Çocuk resim alanını büyük bir bölümünü (yaklaşık 2/3) siyaha boyamıştır. Bu geniş siyah alan çocuk tarafından yağmur olarak tanımlanmıştır. Bu geniş siyah alan içerisine ise kırmızı ve sarı renkli küçük nesnelere çizmiştir. Bu kırmızı nesnelere bir tanesi, siyah alanın tam ortasında yer alan dikdörtgen bir masa hemen masanın üzerinde anne ve bibisinin (hala) olduğu belirtilen iki insan figürü bulunmaktadır. Resmin en üstünde bulunan yatay kırmızı alan yemek masası olarak düşünülmüş ve bu kırmızı alan içerisinde dairesel formlar tabak olarak kullanılmıştır. Çocuk bu siyah alanın dışına “koca kafalı” bir figür çizmiştir. Bu figür ailenin reisi olan babadır. Resmin altında ve siyah alanın dışındaki sarı daireler ise güneştir. Bu resim ve çocukla ilgili olarak öğretmenle yapılan görüşmede babanın ikinci evliliği olduğu, çocuğun babasının öz olmadığı, öve bir kardeşe sahip olduğu ve çocuğun annesi tarafından çok yıpratıldığı tespit edilmiştir. (Resim 3)





Resim 3

Diğer resimlerde de birçok ortak özellik dikkatimizi çekmektedir. Konu “akşam yemeğinde ailem” olduğu için çocuklar genel olarak aile fertlerinin görüntüleri kâğıt üzerine farklı şekilde serpiştirilmiştir. Bu resimlerde dönemin birçok özelliğini görmek mümkündür. Resimlerdeki figürlerin tamamına yakını “koca kafalı” figürlerden oluşmaktadır. Yani büyük bir daire (baş) ve bu dairenin içerisinde iki küçük daire(gözler) ve ağız yer almaktadır. Bazılarında ise ağız ve burun bulunmamaktadır. Bu büyük daireden çıkan iki çizgi bacakları oluşturmaktadır. Bu iki bacak çizgisinden çıkan iki çizgi ise kolları ve bu çizgilerin uçlarındaki küçük yuvarlaklar ise el ve ayakları oluşturmaktadır. (Resim 4,Resim 5) Ancak bazı çocuklar bu aşamayı yavaş yavaş atlarmaya başlamışlardır. Bu resimlerde ise yer yer gövde etkisi uyandıracak dikdörtgen veya kare görüntüler bulunmaktadır. Bunların bazılarının içi bir renkle karalanarak doldurulmuş bazıları ise konturla oluşturulmuştur. (Resim 4, Resim 6) Bu koca kafalıların kafalarındaki saçlar farklı renklerle ve farklı lekelerle verilmeye çalışılmıştır. Siyah, sarı ve turuncu renkler çoğunlukla kullanılanlarıdır. Saçlar bazen karalama halinde bazen ise tel tel verilmiştir.(Resim 4, Resim 8)



Resim 4

Resimlerde dönemin özelliği olan saydamlık (röntgen) bir çok resimde kullanılmıştır. Figürler masanın arkasında olmasına rağmen bacak, gövde v.b. parçalar masanın arkasında görülmektedir. Çünkü çocuk çizimlerde gördüğünden ziyade bildiğini resimler. (Resim 7)



Resim 5

Resimlerde çocuk resimlerindeki düzleme özelliği de çok sıkça karşımıza çıkmaktadır. Özellikle yemek masası görüntülerinde bunu görmekteyiz. Masalar ister dikdörtgen ister dairesel olsun kuşbakışı olarak verilmiştir. Aynı durum masaların üzerinde duran tabaklar için de geçerlidir. (Resim 7, Resim 8, Resim 9)



Resim 6

Çocuk resimlerinde çok sık görülen özelliklerden bir tanesi de boy hiyerarşisidir. Çocuklar resimleri çizerken kişinin ya da nesnenin fiziki yapısından ziyade sosyal statüsünü ve nesnenin önemini ön planda tutar. Bu yüzden bunları diğerlerine göre daha büyük çizer. Resim 4'de çalışmanın sağında yer alan büyük kafalı figür aile reisidir. Aynı şekilde resim 6 ve resim 8'de çalışmanın solunda bulunan büyük kafalı figürlerde aile reisidir. Ancak bazı istisnai durumlarla da karşılaşılmaktadır. Resim 7'de çocuk anne ve babasının arasına kendini diğerlerinden daha büyük çizmiştir. Genel olarak resimlerdeki baba figürü diğerlerinden daha büyük bir şekilde çizilmiştir.



Resim 7

Resimlerde ayrıca tamamlama özelliğini de görmek mümkündür. Görünmemesi gerektiği halde masanın diğer ayaklarının resme dâhil edilmesi (Resim 9), bir çok resimde iç mekân çizimi olmasına rağmen güneşin resim içerisinde kullanılması (Resim 8, Resim 4) ayrıca ağaçlarla birlikte meyvelerinin de çizilmesi (Resim 8) bu kapsamda değerlendirilebilir.

Resimlerin genelinde kullanılan renkler çocuk resimlerinin dönemsel özelliklerini yansıtmaktadır. Bu yaşta çocuklar çoğunlukla ana(sarı, kırmızı, mavi) ve ara renkler ( turuncu, yeşil, mor) kullanırlar. Nitekim resimlerin büyük bölümü ana ve ara renklerden oluşmuştur. Ayrıca çocuklar daha çok sıcak renkler (sarı, kırmızı, turuncu) kullanmışlardır. Resimlerde siyah, kahverengi v.b. nötr renkler ise çok az kullanılmıştır.

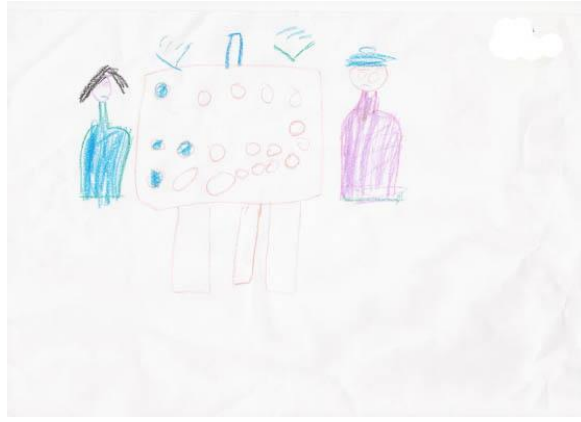
Resimlerde mekân kavramı yavaş yavaş görülmeye başlamıştır. Bazı resimlerin taban kısımlarının boyanması bunun belirtileri olarak değerlendirilebilir. Çocuklar bu karalamaları halı, beton, toprak v.s. diye adlandırmaktadır; ancak asıl kaygı mekân kaygısıdır. (Resim 7,Resim 8)



Resim 8

## ANNE VE BABASI AYRI YAŞAYAN ÇOCUĞUN RESİMİNE ELEŞTİREL YAKLAŞIM

Kuşkusuz çocukların resimlerinden yola çıkarak onların psikolojileri ve ruhsal yapıları hakkında çözümlere gidebiliriz. Araştırmanın yapıldığı sınıfta bulunan, anne ve babası ayrı yaşayan çocuğun resminden yola çıkarak, onun hakkında bazı yargılara varabiliriz. Bu çocuk yapmış olduğu resmin üst kısmına bir dikdörtgen çizmiştir. Bu dikdörtgen aslında yemek masasıdır. Masanın üzerindeki daireler ise yemek konulan tabaklardır. Çocuk, masanın karşılıklı iki tarafına iki tane insan figürü yerleştirmiştir. Bu figürlerden soldaki anne, sağda yer alan ise babadır. Dikkat edilmesi gereken en önemli nokta anne ve baba figürlerini yan yana değil de karşılıklı ve birbirine uzak mesafede çizilmiş olmasıdır. Anne ve baba görüntüleri figürlerin saçlarından ayırt edilmektedir. Annenin saçları siyah ve aşağıya doğru ve diğer figüre göre biraz daha uzun, babanın ise kafasında (Baba polis memuru) mavi renkli yatay bir şapka çizilmiştir. Çocuk resim içerisinde başka hiç kimseyi kullanmamıştır. Özellikle de kendisini. Çocuk anne ve babasına kırgınlığını kendini resmin içerisine almayarak ifade etmeye çalışmıştır. Ayrıca resim alanını büyük bir kısmını da boş bırakmıştır. (Resim 9)



Resim 9

### KAYNAKÇA

ALAKUŞ, A. O. "Çok Alanlı Sanat Eğitimi", **İlköğretim Sanat Eğitimi Kuramları ve Yöntemleri**, 1. Basım, Ankara: Varan Matbaacılık, 2005.

ARTUT, K. **Sanat Eğitimi Kuramları ve Yöntemleri**. 1. Baskı, Ankara: Anı yayıncılık, 2001.

BUYURGAN, S. ve U. **Sanat Eğitimi ve Öğretimi**, 2. Baskı, Ankara: Pegema Yayıncılık, 2007.

ERGÜN, M. ve Özdaş, A. **Öğretim İlke ve Yöntemleri**, İstanbul, 1997.

GÖKAY, M. "İlköğretim Resim-İş eğitiminde Çok Alanlı Sanat Eğitimi Yönteminin Uygulanması" **İlköğretim Sanat Eğitimi Kuramları ve Yöntemleri**, 1. Basım, Ankara: Varan Matbaacılık, 2005.

ÖZSOY, V. **Görsel Sanatlar Eğitimi**. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 2003.

TÜRKDOĞAN, G. **Sanat Eğitimi Yöntemleri**. 2. Baskı, Ankara: Kadioğlu Matbaası, 1984.

YOLCU, E. **Sanat Eğitimi Kuramları ve Yöntemleri**. 1. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, 2004.

[http://www.psikolojim.net/bilissel\\_gelisim.htm](http://www.psikolojim.net/bilissel_gelisim.htm)

<http://www.nobelkpss.com/kpssdersnotlariyeni/piaget.doc>